

A 20 éves Magyar Orvosi Nyelv köszöntése

BERTÓK LÓRÁND

Szinte hihetetlen, hogy a *Magyar Orvosi Nyelv* már 20 éve megjelenik. Ez Bősze Péter alapító főszerkesztő bámulatos tevékenységének köszönhető.

Ezt a lapot az a felismerés hozta létre, hogy anyanyelvünk egyre jobban szürkül; mint egyik jeles nyelvészünk, Szűts László írta: „a mai magyar nyelvnek angolkórja van”. Ha így haladunk, csodálatos anyanyelvünk, Arany János nyelve néhány évtized alatt teljesen zagyva nyelvvé fog válni. Sajnos ebben a folyamatban az orvosi nyelv élen jár. Tudjuk, hogy a szaknyelvek igen erős hatást gyakorolnak a közösségi nyelvre, ezért az orvosi nyelv javítása igen fontos feladat, mivel mindenki naponta használja.

A lap körül kialakult írói csapat kitűnő munkát végzett az eltelt 20 évben. A folyóirat mára ismert közművelődési lappá is vált.

A lapnak és főszerkesztőjének köszönhető, hogy a Semmelweis Egyetemen megindult egy új tárgy, a magyar orvosi nyelv oktatása, ami nagyon sok érdeklődő hallgatót vonz évek óta. Ezek a fiatalok már némi felelősségtudattal kerülnek ki az egyetemről. Érdeemes lenne felmérni, hogy a lap, a magyar orvosi nyelv tankönyve és az előadások mennyire hatottak mai orvosi nyelvünkre.

Húsz év után maga az a tény, hogy a lap ma is működik, minden száma időben megjelenik, és egyre szélesebb az írói csapata, azt bizonyítja, hogy érdemes volt elindítani és fenntartani. Aki kezébe veszi ezt a szép lapot és beleolvas, meggyőződhet arról, hogy van a magyar értelmiségnek, az orvostársadalomnak a magyar nyelvű tudományért felelős olyan élcsapata, amelyik képes erőt fektetni abba, hogy megmaradjunk magyarnak, annak ellenére, hogy 1000 éve (és még ma is), mint Szabó Dezső írta, „idegentest vagyunk Európában”. Ez a megítélésünk nagyon összefügg különleges nyelvünkkel, amely se nem germán, se nem szláv, és nem is latin/román.

A *Magyar Orvosi Nyelv* jó munkát végzett 20 év alatt – reméljük, az elkövetkező időben is támasza lesz a magyar nyelv ügyének. További sok sikert egész népünk érdekében.

BERÉNYI MIHÁLY

A népnek nincs fogalma arról, amire nincs szava.
(*Ein Volk hat keine Idee, zu der es kein Wort hat.*)
J. G. Herder (1744–1803)

Húszévesek vagyunk

A *Magyar Orvosi Nyelv* olvasói, írói és szerkesztői a folyóirat 20. születésnapját ünnepelhetik ebben az évben. Valóban születésnapját, hiszen a rövid nevén MONy-t Bősze Péter születésként hozta világra 2001-ben. A várandóság izgalmában, a kis újszülött beszélni tanításában sajnos nem vettem részt: csak 2003-ban értesültem a lap létezéséről, de boldogan csatlakoztam a „csapathoz”. Néhány év múlva már a tízéves lap értékelését olvashattam, tudósok, egyetemi tanárok elismerő mondatait.

A főszerkesztő Bősze Péter még az induláskor így foglalta össze a lap céljait:

A *Magyar Orvosi Nyelv* célja a magyar orvosi és ezen keresztül – közvetlenül és közvetve is – a magyar nyelv ápolása. Nyomatott nyilvánosság, amelyben kivétel nélkül mindenki elmondhatja a magyar orvosi nyelvvel kapcsolatos véleményét, kifejezheti nézeteit, javaslatot tehet új fogalmak magyar megfelelőire, új szavakra, és bírálhatja, csiszolhatja azokat. Állást foglalhat az orvosi szavak és szó szerkezetek írásának módjában is. Nyitott mindenre, ami a magyar orvosi nyelv jobbítása érdekében történik. Elősegíti a közös állásfoglalást, a nyelvünk egységes használatát.

Az ünneplés mindig alkalom is a visszatekintésre. Mi valósult meg a célkitűzésekből? Íme egy apró példa. A lap II. évfolyamának 1. számában, a 42. oldalon javaslatokat láthatunk hagyományos és angol belsebészeti szakkifejezések magyarítására. Az első tízre rákerestem a világhálón; vajon megtalálhatók ezek ott? Megleltem mind a tíz magyar változatot. Lehet, hogy az összesen 38 mindegyikének még nincs magyar megfelelője, de a többségüknek minden bizonnyal van, csak használnunk kellene, különösen a zárójelentésekben.

Kíváncsi lettem arra, hogy a MONy-beli tanulmányok a témakörük szerint hogyan oszlanak meg. Az elmúlt tíz év közleményeit három csoportra osztottam:

Mai magyar orvosi nyelv kérdései	78
Régi magyar orvosi nyelv	69
Nem magyar orvosi nyelv	20

A besorolás némely esetben nem volt könnyű, nem is lett hibátlan. Annyi azért egyértelműen kitűnik a számokból, hogy a mai magyar orvosi helyesírás kérdéseivel kevesebb közlemény (78) foglalkozott, mint az összes többivel (69 + 20), noha a lap célkitűzései között nem is szerepelt a múlt. Nagy eleinket (Melius Juhász Péter, Bugát Pál, Mihálovics Géza, Pápai Páriz Ferencz, Váradi Lencsés György, Paulus Kyr, Torkos Jusztusz János, Nyulas Ferenc, Földi János, Markusovszky Lajos, Zsoldos János, Szegedi Kőrös Gáspár, Fabini János, Kováts Mihály, Wertner Mór és sokan mások) illik megbecsülnünk, nélkülük nem alakult volna ki, nem terjed el a magyar orvosi nyelv. Másrészről az évszázadokkal korábbi múltunkba visszatekintés alkalmat kínált orvostörténészeinknek arra, hogy bemutassák a magyar nyelv felvidéki, de főként erdélyi gyökereit. Trianon után 100 évvel erről nem szabad megfeledkeznünk. Ennek ellenére úgy érzem, hogy a mai valósággal, szaknyelvünk ezernyi égető kérdésével többet kellene foglalkoznunk, annál is inkább, mivel a MONY-t a Kárpát-medencei magyarság lapjának tekintjük, és mint tudjuk: „Nyelvében él a nemzet” – írta 1842-ben az erdélyi Kőváry László.

A mostani orvosi nyelv iránti érdeklődést mutatja a szerkesztőség levelesládája is. Az elmúlt két év alatt a levelesládába érkezett 21 rövid írás, hozzászólás, kérdés kivétel nélkül a jellel, napjaink orvosi nyelvvel foglalkozik. Más szóval: ezeket az olvasóinkat kizárólag a jelen érdekli. A korábbi évek levelesládaiban is csak véletlenül fordul elő más téma. (Petőfi Sándor apját nem Ivannak, hanem Istvánnak keresztelték.) Ha figyelembe veszem a lap Morzsák, Szócsiszolás, Kérdezz – felelek rovatát, azok témaköréit, már a jelen felé billen a mérleg nyelve, és ez jó.

A *Magyar Orvosi Nyelv* nemcsak a célkitűzései szerint sokoldalú folyóirat, hanem a szerzői szerint is. Érdekes megállapításokat tehetünk, ha megnézzük a lap íróinak foglalkozását. Minden szám utolsó oldalán láthatjuk „e számunk közreműködőit” (tanulmányírók, levélírók, hozzászólók). A XVIII. és XIX. évfolyam ilyen közreműködőinek foglalkozás szerinti megoszlása a következő:

Nyelvész	8
Orvos	8
Pszichiáter	7
Orvostörténész	2
Fogorvos	1
Gyógyszerész	1
Vegyész	1
Biológus	1
Tanár	1
Egyéb	2
Összesen	32

Ahogy várnánk, nagy többségben vannak az orvosok (8 + 7 + 1 = 16), pontosabban a közreműködők felét ők teszik ki. Meglepő, hogy közülük most 7 pszichiáter, de ez nem csoda: a főszerkesztő pszichiátriai vitatémát vetett föl, sok szakember szólott hozzá. Az orvostudományban valódi „vendégmunkások” is dolgoznak, itt most 5-en vannak, jó arányban. Szükség van rájuk, mivel ők (biológus, vegyész) az orvosi nyelvet más irányból közelítik meg, más szemmel nézik.

Az orvosi nyelvet nem csak anatómiai kifejezések, betegségnevek, szakszavak alkotják: ott van a háttérben a szilárd, de időnként mégis imbolygó váz, az édes anyanyelvünk, és annak – valamilyen szinten – mindenki a tudora. Bonthatnánk ezt a táblázatot úgy is, hogy 8 nyelvész és kétszer annyi, vagyis 16 nem nyelvész vett részt a munkában. Ha utóbbiakat „botcsinálta” nyelvészeknek tekintjük, akkor érthetővé válik a nyelvészek és a nem nyelvészek közötti éles, de barátságos és gyümölcsöző vita. Tekinthejtük az orvosi nyelvet határterületek is.

A *Magyar Orvosi Nyelv* bőven túl van a gyermekbetegségeken, 20 évével a legszebb korban lévő jellemes felnőtt lett. Szükség van rá, az erejére is. Utat kell mutatnia ebben a nyelvi bűnözővé váló világban, szembe kell néznie a hanyagul megfogalmazott orvosi közleményekkel, a köznyelv robbanásszerű változásaival (szerintem nyelvi hibáival), védőpajzsra kell válnia a tudományunkat és a közéletet is elárasztó angol özvívvel szemben.

A 20 éves *Magyar Orvosi Nyelv*hez bárki hozzáférhet, még a Föld túoldalán is, hiszen csak a www.orvosinyelv.hu betűit kell bepötyögtetni a számítógéphez, és letölthető, olvasható lesz a két évtized alatt megjelent valamennyi lapszáma. És a bosze@eagc.eu címre várjuk azok írásait, akik szívügyüknek tekintik a magyar nyelvet, az orvosi nyelvet.

GAÁL CSABA

Nem dőlhetünk hátra!

A gonoszok győzelméhez elegendő az, ha a jó emberek nem csinálnak semmit.
Edmund Burke (1729–1797), ír-brit filozófus, író

A különféle újságok élettartama rendkívül eltérő. Az 1857 óta megjelenő aggkorú *Orvosi Hetilaphoz* viszonyítva a *Magyar Orvosi Nyelv* csecsemőnek számít, és bár kevésbé előkelő helyet foglal el, mint idős testvére, jelentőségében alig marad el mögötte.

Habent sua fata libelli – írta Terentius Maurus a II. században. A könyveknek megvan a maguk sorsa, attól függően, hogy kinek a kezébe kerültek, milyen korban születtek, hogyan éltek túl a történelem hányattatásait, milyen értéket jelentettek tulajdonosaiknak. Elég csak Hunyadi Mátyás európai hírű könyvtárának megrendítő végzetére és benne a *Corvinákra* gondolni. A könyvekéhez hasonló okokra vezethető vissza az időszaki lapok sorsa is. Ismerve mai korunk általános és nyelvi műveltségének nagymérvű hiányosságait, attól tartok, hosszú ideig jogosultsága lesz még a *Magyar Orvosi Nyelvnek*.

A *nemzeti nyelv* a gondolkodás és kutatás elengedhetetlen eleme és alapja, és minden országban hosszas fejlődés eredményeként jött létre. Nyelvünk satnyulása, „elangolosodása” a nemzeti műveltség visszafejlődésével egyenlő. Eppen ezért az orvosnak is kötelessége a tudomány anyanyelvi művelése és fejlesztése. A tömegizlés hajlamos a legalacsonyabb réteghez

mint legkisebb közös nevezőhöz igazodni, így az utca nyelve beférkőzik a szaknyelvbe is. Ady Endre *Éles szemmel* című versében olvasható: „A világ az izmos butaké”. Minden kor kitermeli magából az adott időszak gyötrő társadalmi, művelődésügyi kihívásainak megfelelő választ; húsz éve megérett az idő a *Magyar Orvosi Nyelv* megjelenésére. Ha állandóan csak gyomlálunk, elveszíthetjük belső békénket; olyan ez, mintha állandó harcban lennénk. Elveszíthetjük vidámságunkat, esetleg alázatunkat is. Ez az állapot állandó feszültséget teremt és haragot gerjeszt. A gyomot legjobban úgy irthatjuk ki, ha példát mutatunk, vagy ahogy egy bölcs mondta: „Ahelyett, hogy a sötétséget átkozod, gyűjts meg egy gyertyát”. Nos, e célt szolgálta és szolgálja a kerek évfordulós lap.

Iskolarendszerünknek, s benne a magyar nyelv oktatásának gyorsított ütemben kellene magyarosodnia, mert a fiatalok sem az általános, sem a középiskolában nem részesültek alapos anyanyelvi oktatásban, hiszen tanáraik már eleve hiányos alpműveltséggel kerültek az egyetemre. Ennélfogva az onnan kikerült oktatók sem tudták továbbadni azt, ami nekik sincs, de elvárható lenne. Ezt az örögi körbe torkolló állapotot azonban a jövőbeli oktatás alapszintjétől kell újraépíteni, és ez már egy egész nemzedékre kiterjedő feladatot jelent. Nyilván a teljes tanárképzési rendszert kell megújítani. Az anyanyelvi készség fejlesztése nemcsak a magyartanár felelőssége, hanem minden felsőfokú, így orvosegyetemi oktatóé, nekik is kötelességük lenne ismerniük a *szakszókincs helyesírását*, példát mutatni nyelvi igényességéből, beszédkultúrából. Móra Ferenc (1879–1934) a szaknyelvről szólva *A kalcinált szóda* című írásában így fakadt ki: „Hát a keserves Poncius-Pilátusát annak a m. kir. állami iparoktatási szaktudományának!” Mára is vonatkoztathatnánk felfortyanását.

Egy kimutatás szerint a lap olvasóinak nyolcvan százaléka orvos. A lap tehát értünk van, bennünket szólít meg, a mi nyelvi gondjainkkal foglalkozik. Ezt azért emelem ki, mert a korábban tevőlegesen közreműködő egyik ifjú nyelvész kijelentette, hogy a *Magyar Orvosi Nyelv* nem orvosi szaklap (így!). De bizony az, hiszen az orvosi közleményeket, könyveket írókat szólítja meg, még akkor is, ha megjelennek benne művelődéstörténeti elemek. Ebből következően felvetődött a kérdés, vajon *ki művelheti a (szak)nyelvet?* A tudománytörténetben számos példa van arra, hogy kívülről oldott meg valamely kérdést. De miért is ne történhetne meg ilyesmi? Aki nem az adott területről jön (nyelvész), nem határolja be végzettsége, viszont dicséretre méltó, értelmiségire jellemző emberi kíváncsiság vezeti az új témakörbe. A legtöbb nyelvész kizárja annak lehetőségét, hogy a saját területén más is a témához tudjon szólni: mindenki más mint „szakidegent” eleve kirekeszt, holott számtalan példa igazolja az „illetéktelenek” megszólalásának jogosultságát. A *Magyar Orvosi Nyelvet* sem nyelvész, hanem szülész-nőgyógyász alapította (Bősze Péter). Húsz év után méltán kérdezhettük, vajon megalapozott volt-e a főszerkesztő törekvése, van-e létjogosultsága a folyóiratnak, hiteles-e ebbéli tevékenysége, amelyben legalább annyi nem nyelvi alapképzetszerű szakember – a szó szoros értelmében dilettáns (!) – értelmiségi szólal meg, mint a nyelvvél foglalkozásként, e tevékenységből élő (profí) szakember. Az igenlő választ igazolja a lap nagy érdeklődéstől, elismeréstől és sikertől övezett két évtizedes megjelenése. Ha ez az „amatőr” nem tévedt volna erre a

területre, akkor ki foglalkozna ma ilyen behatóan és értőn az orvosi nyelvvél?

„Kultúrát ajándékozni azt jelenti, hogy szomjúságot ajándékozol. A többi magától jön” – írta Saint-Exupéry (1900–1944). A kultúra, a műveltség pedig a nyelvvél kezdődik, ebbe beletartozik a szaknyelvezet is. A jobb érzésű és igényes orvosok bizony szomjaznak a nyelvi műveltségre, ezt az óhajást elégti ki szakterületükön a *Magyar Orvosi Nyelv*. Az azonban sajnos nem mondható el, hogy „a többi magától jön.” Sokaknak már a kérdésfelvetés sem egyszerű (többnyire nem is gondolnak erre!), nem szólva a megoldásról. Nos, ehhez ad támpontot az újság, kelti fel érdeklődésüket, igazít el az útvesztők között, ébreszti rá hiányosságaira hályogkovács módjára.

Példázat Stecher Reinhold osztrák teológus és püspök gondolatára. „Ha a nadrágom kezd lecsúszni, nem elegendő, hogy sajnálkozva megállapítom a gombok feladatának hiányosságát. (A szakértők ezt elméleti értékfelismerésnek nevezik.) Az sem jelent sokat, ha megállapítom, hogy hiányzik egy gombom (gyakorlati felismerés). A gondot az sem oldja meg, ha el vagyok ragadtatva a vásárolt gomb színétől és formájától (értékérzelem). A gombot fel kell varrni nem egy, hanem sok öltéssel (ismételt értékes cselekedet).” Ma olyan sok gomb hiányzik vagy rosszul van felvarrva, hogy lecsúszhat (elveszhet) a nadrág. Ezen a nyomorúságon nem segít az elemzés, a helyzetfelismerés, csakis a nadrággomb tisztességes felvarrása!

Külön érdeme a folyóiratnak, hogy nyíltan, a vélemények ütköztetésével *mindenki megírhatja észrevételét*, a gondolkodó, művelt olvasó pedig eldöntheti, kivel ért egyet. (Tapasztalattól írom ezeket, miután az egyik nyelvészeti lapban közlési tilalmat kaptam!) Az életben, az oktatásban a leghatásosabb a példamutatás: ebben is elől jár a kiadvány, mert mintájára alapították meg a *Magyar Jogi Nyelv* című újságot. Kell ennél nagyobb elismerés?

Ínséges nyelvi idöket élünk, nem szünik a *Magyar Orvosi Nyelv* iránti igény, legalábbis ami a nyelvet művelő, érte aggódó (szak)értelmiségieket illeti. Húsz év után viszont szomorúan kell megállapítanom, hogy hiába a jó szándék, a tett, ha nincs fogadókészség. Nagy festőnk, Egry József (1883–1951) szerint „[e]gy nemzetnél nemcsak az a fontos, hogy vannak-e értékei, hanem az is, hogy vannak-e az értékeinek megbecsülői”. Ha visszagondolok az elmúlt két évtizedre, – szégyellem bevallani – végtelen lehangothsággal tölt el, hogy sem a saját területemen (sebészet), sem más orvosi szakterületen nem látom különösebb jelét a nyelvi javulásnak, így akár el is keseredhetnénk. A küzdelem feladása azonban nemcsak megfutatomodás lenne, de a reménytől fosztana meg bennünket. Folytatni kell a megkezdett utat, mert sok még a feladat, ráadásul – ismervé az elmúlt évtizedek nyelvvoktatási fogyatékoságait (lásd az oktatásról előbb írtakat) – még nagyobb elszántsággal. Ez a felelősségteljes fáradozás hárul a lapra továbbra is, ezen szorgoskodik maga az alapító-főszerkesztő, amikor könyvek formájában is megjeleníti és támogatja az elkezdett munkát. Ennek a folyamatnak a megtorpanása csak akkor következhetne be, ha a szerkesztőség cserben hagyná kitézőt elveit, vagy ha valami elképzelhetetlen oknál fogva megszűnne az érdeklődés, az igény a szak-, de egyáltalán a magyar nyelv művelése iránt. Szívből jövő és aggódó óhajom lenne: minél több fiatal

kapcsolódna be a lap munkájába, mert rajtuk áll vagy bukik a folyóirat jövője! Az utánpótlást azonban alig látom.

Nagy dolgokba csak lelkesedéssel, teljes önátadással érdemes belekezdeni. Így tett a lap alapítója, majd később sok lelkes munkatársa is. Ha ma valakiknek azt mondanák, hogy hozzájárulásukat bármiféle kézzelfogható „haszon” – kivéve a szellemi gyarapodást! – reménye nélkül teszik, gyanakodva hallgatnák, mert szélelbélelt bolondnak tartanák, vagy valami titkos szándékot gyanítanának mögötte, pedig ez az igazság. A neves piarista tanár, Jelenits István egy kiránduláson így szólt be kora reggel a diákok sátraiba: „Domine, érdemes felkelni... mert jó dolgok történnek.” Jó, szép és hasznos dolgok történnek a *Magyar Orvosi Nyelv* hasábjain is, érdemes tehát azoknak is felbredniük, akik eddig bóbiskoltak vagy éppen aludtak. Ébredjenek fel végre, és tegyenek minél többen és minél többet (szak)nyelvünkért! Ezt követeli tőlünk önbecsülésünk és csodás magyar anyanyelvünk, mert ne feledjük: a nyelv a lét háza.

GRÉTSY LÁSZLÓ

A *Magyar Orvosi Nyelv* első számában olvasható kis köszöntőmben ezt írtam:

„Lapok jönnek, lapok mennek. [...] Legnagyobb örömömré én most egy olyan lapot köszönhetek, amelyik – életre hívóinak nemes célja szerint – az orvosi nyelv gondjaival, megvitatásra váró kérdéseivel foglalkozik majd, s úgy tudom, nyitva áll mindenki előtt, akinek e tárgyban mondanivalója van.”

Most, két évtizeddel később, újraolvastva mindazt, amit az alapító-főszerkesztő, Bősze Péter professzor és segítőtársai részletesen is kifejtettek az első számban, szinte hitetlenkedve, hogy ez is lehetséges, de mégis határozottan azt kell mondanom, hogy e folyóirat betöltötte azt a szerepet, amelyet létrehozói szántak neki.

Hogy *maradéktalanul* betöltötte-e, vagy csak *nagyrészt, jobbadán, jórészt*, az vitatható már pusztán azért, mert vannak vagy lehetnek olyan szigorú nyelvművelők is, akik a *maradéktalan* szót hibáztatják, amiért a német *restlos* tükörfordításaként jelent meg s terjedt el nyelvünkben. Ez kétségtelenül igaz, de mivel a felnövő új nemzedék(ek) beszélői, nyelvhasználói erről már mit sem tudnak, s így egyre kevésbé zavarja őket, immár semmi okunk a *maradéktalan(ul)*t elítélni. Én nem is teszem ezt, de most mégsem ezt használom, ugyanis véleményem szerint folyóiratunk a neki szánt, neki előirányzott szerepet *szinte hiánytalanul*, illetve *majdnem teljesen* töltötte be. Mi nem teljesen ahhoz, hogy értékelésünkben a *hiánytalanul* vagy a *teljesen* is ott lehessen *szinte és majdnem* nélkül? Évfordulós lapunknak akkor is, most is főszerkesztő-helyettese akkor köszöntőjében „szaknyelveink tisztítása”-ról beszélt, s ezt szoros kapcsolatba is hozta az abban az évben megindult „Mondjuk magyarul” országos mozgalommal. Az utóbbinak eredményét nem ismerem, nem tudtam a mozgalmat figyelemmel kísérni, de ami lapunkat illeti, látom az eredményt. A *Magyar Orvosi Nyelv* szerzői, két évtized alatt jócskán átalakulva, félig-meddig kicserélődve, de a kezdetekkor és most is nagy igyekezettel

és lelkesedéssel teszik a dolgukat, írják érdekes és sokszor igen tanulságos cikkeiket, ám a témakör valamelyest módosult. A „szaknyelveink tisztítása” abban a köszöntőben leginkább az orvosi nyelv magyarabbá tételét jelentette, sugallta, a lap két évtizednyi anyaga azonban nem pontosan ezt az eredményt hozta. Amit hozott, amit eredményének lehet elkönyvelni, az szerintem **az orvosi nyelvnek és a vele rokon szaknyelveknek az eddiginél jóval alaposabb megismerése, megismertetése, folyamatos gondozása, szakmai és helyesírási pontosítása, továbbá magyarságának megőrzése, megerősítése.** Az, hogy a szerzők összetétele és érdeklődési köre, irányultsága következtében a vártnál sokkal nagyobb számban és mértékben jelentek meg nyelvtörténeti, szófejtő, tudománytörténeti, a múlt nagy orvosait bemutató és munkásságukat méltató írások, vagy akár csak részben ide tartozó cikkek, például a rovartani szaknyelv kialakulásáról, az óegyiptomi szemészeti receptekről, egyáltalán nem baj. Ezek is színesítik a lapot.

Az alapító-főszerkesztő a kezdetektől fogva mindent elkövetett és elkövet, hogy a legfőbb kérdések sohase sikkadjanak el, illetve jöjjenek elő újra meg újra. Sikertült elérnie, hogy néhány rovat – A szerkesztőség levelesládájából, Szócsiszolás, Kérdezz – felelek stb. – megkedveltetésével termékeny eszmecserék színterévé váljon a folyóirat. Az pedig, hogy hatására néhány évvel ezelőtt már egy újabb szaknyelvi folyóirat is megjelent, a *Magyar Jogi Nyelv*, önmagában is óriási eredmény.

Én úgy érzem, hogy annál többet, amit és amennyit a *Magyar Orvosi Nyelv* elindító, irányító és közreműködői elértek, semmiképpen sem érhetek volna el, főleg egy olyan korban, amikor határainkon kívül is, belül is már magát a nemzeti önazonosságtudatot is megkérdőjelező, sőt semmibe vevő nézetek is elhangzanak. Végtelenül örülök annak, hogy ez a lap, ha nehézségek között is, de már két évtizede él és virágzik, s szívből kívánom, hogy jó példájával más szakterületek művelőit is buzdítsa követésre!

KESZLER BORBÁLA

A mai globalizálódó világban, amikor tudományos teljesítménynek szinte csak az idegen, főleg angol nyelven megjelent közlemény számít, s amikor már szinte feledésbe merült Bessenyei bölcs mondása, hogy „...soha a földnek golyóbisán egy nemzet sem tehet addig magáévá a bölcsességet, mélységet, valameddig a tudományokat a maga anyanyelvébe bé nem húzta. Minden nemzet a maga nyelvén lett tudós, de idegenen sohasem” (Magyarság: Röpirat), nagy öröm volt, hogy 2001-ben Bősze Péter lelkes munkája eredményeképpen megindult a *Magyar Orvosi Nyelv* című folyóirat, amelyben az orvosi nyelv történetével, az idegen szavak magyarításával, az orvosi szaknyelv nyelvhasználati és helyesírási kérdéseivel kapcsolatban jelennek meg írások. Ezzel a nyelvművelés szakmai vonala olyan nyilvánossághoz jutott, amilyen a magyar nyelvművelés történetében még soha nem volt, hiszen teljes folyóiratot hazánkban még nem szenteltek a szaknyelv művelésének.

A magyar nyelv megújításának kezdetét sokan Bessenyei György nevéhez kapcsolják, Bessenyei előtt azonban már mások is felismerték, hogy milyen fontos a magyar szakki-

fejlesztések megalkotása és a szaktudományok magyar nyelven való művelése.

Az orvosi nyelv kezdetleges magyarítása már megkezdődött a XV–XVI. században a szójegyzékek és a szótárak megjelenésével, hiszen ezek mellett, hogy a latin nyelv tanítását segítették, tartalmaztak a latin kifejezések mellett magyar megnevezéseket is.

De (bár nem voltak nyelvújítók) az egyszerű, érthető orvosi nyelv megteremtésére törekedtek az első orvosi munkák írói is: Lentsés György (1577) és Pápai Páriz Ferencz (1690), akik orvosi könyveik borítóján és a könyv előszavában így nyilatkoztak:

„...az ARS MEDICA az az olly Könyv, mellyben minden féle nyavallyák ellen; mellyek szoktanak történni az emberi testen; sok haznos es gyakorta meg próbált orvosságok találatnak. Mellyet előzőr özve szedegetet Tudos embereknek observatiojokból LENTSÉS GYÖRGY [...] **A szegény tudatlanoknak [...] nem a Bölts emböröknek...**”

„PAX CORPORIS. Az-az: Az emberi Test Nyavalyáinak Okairól, Fészkeiről, s azoknak Orvoslásának módgyáról való TRACTA. Mellyet mind élő Tudós Tanítóinak szájokból, mind a Régieknek tudos Írásokból, s mind pedig maga sok Betegek körül való Tapasztalásiból summáson öszve-szedett, és **sok ügye-fogyott Szegényeknek hasznokra, mennyire lehetett, értelmesen s világosan Magyar nyelven kiadott Pápai Páriz Ferencz.**”

A címből egyértelműen kitűnik, hogy Pápai Páriz a szegény népre is gondolt, hiszen nekik ajánlotta művét. A könyv 1687-ben írt „Elöl-jaro beszéd”-ében bővebben is kifejti, hogy munkáját pontosan kiknek szánja:

„a' házi tselédes Gazdáknak s Gazdaszszonyoknak, és az ügye-fogyott Szegényeknek, kiknek nintsen mindenkor kezek ügyében értelmes Orvos; kiváltképen falukon, a' hol hamarabb talál segédet a' beteg barom, mint a' beteg ember”.

Az első nyelvújító valójában Apáczai Csere János volt, a *Magyar Encyclopaedia* írója (1653). Apáczai azt tűzte ki célul, hogy magyar nyelven közölje a magyarokkal az összes tudományokat. Munkája előszavában a következőket olvashatjuk:

„...hozzáláttam, hogy mindenfajta tudományából magyar nyelvre fordítsak valamit”; „[a]rra törekedtem [...], hogy erőmhöz képest enyhítsek azon a hatalmas hátrányon, mely hazai nyelven írt könyvekben mutatkozik, és hogy tanulmányunknak legyen legalább egyetlen olyan könyve, amelyből az egész műveltség szövedékes szárait legombolyíthatja, mégpedig anyanyelvén”; „[a] magam és tanítványaim számára.”

S hogy mindezeket a magyar szaknyelv érdekében tette, bizonyítja a következő mondata is:

„...az a nép, mely mindent idegen nyelvekből kölcsönöz, nagyon szerencsétlen, és az összes népek között a legméltóbb a szánalomra.”

A nagy nyelvújítás előhírnöke Miskolczy Ferencz, a *Manuale chirurgicum, avagy chirurgiai uti-társ* (1742) szerzője volt. Könyve nem sokkal a török uralom megszűnése után született, amikor a magyar tudományos nyelv még valójában alacsony színvonalon állt. Érződik rajta, hogy a szerző küszködik a ma-

gyar nyelvvel, különösen akkor, amikor orvosi szakszavakat használ. Miskolczy érdeme az, hogy

„pártját fogta a megrekedt, lenézett magyar nyelvnek, melyen a tudósok még mindig nem akartak beszélni – megmutatta vele a kétkezőknek, hogy ez a nyelv alkalmas mindenre [...], alkalmas a komoly tudományokra” (Fekete Lajos 1874).

Az orvosi nyelvújítás nagy korszaka Rácz Sámuellel (1744–1807) kezdődött. Ő volt az első, aki magyar nyelven oktatta az egyetemen a sebésznövendékeket. Ebben az időben magyar nyelvű tankönyvek még nem léteztek, ezért kötelességének érezte tankönyvek írását (és fordítását). A tankönyvek egész sorát írta, illetve fordította le, sokat küszködve a helyes magyar kifejezések megtalálásával. Munkássága kiterjedt a bonctan, az élettan, a vegytan, a szülészet, a sebészet területére, s írt a füredi gyógyvíz hasznáról is. Szinyei József *Magyar írók élete és művei* című könyvében Rácz Sámuelnek összesen 19 munkáját sorolta fel. Más források szerint azonban 25 tudományos munkát írt (ebből tizenkettőt magyar nyelven). Munkáiban fontos céljának tekintette a magyar orvosi szaknyelv kifejlesztését. Joggal tekinthetjük tehát Rácz Sámuel a magyar orvosi nyelv, illetve szakirodalom egyik tudatos megformálójának.

Az orvosi nyelvújítás leghíresebb, de egyben a legkülönösebb alakja azonban Bugát Pál orvosprofesszor volt. Nyelvművelő pályájának alakulása szinte az egész reformkori szaknyelvújítás felívelésének és lehanyaglásának a szimbóluma lehetne. Bugát tevékenységének első része a reformkorra, az 1825-ben megalakult Magyar Tudós Társaság működésére esik, amelyet valójában a szaktudományok magyar nyelven való kiművelésére hoztak létre. Munkájának második része a szabadságharc utáni időszakban volt, amikor a magyar nyelv súlyos válságba jutott, a németesítés erős hulláma öntötte el az országot, s az ellenállás egyik formája a nyelvújítás volt.

Bugát Pál 1824-ben a pesti egyetem orvosprofesszora lett. A tanítás nyelve még ekkor sem volt magyar, de ő is magyarul oktatott, s társait is erre buzdította, és sikerült is neki egy magyarul beszélő és író orvosgárdát kinevelnie. A Magyar Tudós Társaság 1830-ban választotta tagjává; 1931-ben (Toldy Ferencsel együtt) megindította az első magyar nyelvű orvosi folyóiratot, az *Orvosi Tárt*, 1841-ben pedig megalapította a Természettudományi Társulatot, amelynek elnökeként szorgalmazta a természettudományok nyelvének magyarrá tevését. *Bonctudomány* című (németből fordított) könyvében, az *Orvosi Tár* mellékleteként kiadott *Orvosi Szókönyvében* (1833), *Sebészség* című munkájában (1836), *Tapasztalati természet-tudományában* (1857) és többi művében is egyaránt sokat és merészen újított, s a kapott sok bírálat sem riasztotta vissza. Szóvivője volt az Akadémián tartott úgynevezett „szócsináló” üléseknek. – Bugát Pál szerkesztette és adta ki a reformkor legjelentősebb műszógyűjteményét, a *Természettudományi szóhalmazt* (1843), amelyben húsz év gyűjtőmunkájának eredményeképpen 40 000 latinul (és németül) értelmezett orvosi és egyéb természettudományi szó található. Természetesen nem minden szónak Bugát a szerzője.

A szaknyelvek korszerűsítésének és ápolásának hivatalos folyamata közel 200 éves múltra tekint vissza. Ez idő alatt az

Akadémia dolgozott ugyan a kitűzött cél érdekében, de a múlt század végén alábbhagyott az érdeklődés az orvosi nyelv iránt. Ennek egyik fő oka az, hogy a nemzetközi tudományos életbe csak valamilyen világnyelven (főképp angolul) lehet bekapcsolódni. Az angol nyelven író kutatóktól azonban természetesen kevésbé várható a magyar szaknyelv ápolása.

Közben az orvosi nyelv szókinccse napról napra bővült, a betegek érthető magyar nyelven való tájékoztatását rendelet írta elő, s így különösen fontossá vált, hogy a szaknyelvek gondozására fokozottan figyeljünk. Ám miközben szorgalmazzuk a szaknyelvek és a szaknyelvi helyesírások gondozását, fejlesztését, fontosnak tartjuk a korábbi törekvések és tapasztalatok ismeretét is. Ennek a törekvésnek azonban sokáig nem volt vezére, míg Bősze Péter a kezébe nem vette a magyar orvosi nyelv ügyét.

A *Magyar Nyelvőr* nevében köszönjük Bősze Péternek eddigi áldozatos munkáját, s üdvözölve a folyóirat szerkesztőjét és szerzőit, kívánom, hogy segítségükkel váljon valóra, amit Kosztolányi 1933-ban *A tudomány nyelve* című írásában megfogalmazott:

„Elmúlt az a kor, amikor a szaktudósokat azért becsülték, mert a tömeg nem értette őket, vagyis mert nem tudtak írni, legföljebb egymásnak. [...] Azt tapasztaltam, hogy a kitűnő tudósok kitűnő írók is. Nem a népszerűsködő tudósokra gondolok itt, akik uraságotól levetett, ellenszenvesen-színes szépirodalmi kellékekkel piperézetik mondataikat, hanem az alkotókra, akik mindig egyszerűek és közvetlenek, az olyan fajta tudósokra, [...] akiktől írni tanulhat a szépíró is.”

KISS JENŐ

Gondolatok a *Magyar Orvosi Nyelv* évfordulója alkalmából

A *Magyar Orvosi Nyelv* azért fontos, mert az orvostudomány magyar nyelvűségének kérdését ébren tartja. Nemcsak általában, nemcsak néhány szakember körében, hanem gyakorlati értelemben és szélesebb nyilvánosság számára is elérhető módon. Helyt ad ugyanis véleménycseréknek, közöl javaslatokat, tanácsokat, szóhoz juttat orvosokat és nyelvészeket is, az orvosi szaknyelv gondjaival és helyesírási kérdéseivel is foglalkozik. Az orvostudomány története sem marad ki a folyóirat sokszínű kínálatából. S a lap nem marad szűk egyetemi keretek között. Aki rendszeres olvasója, az jól tudja mindezt.

Tudvalévő, hogy a reformkorban a magyar orvostársadalom vezető tagjai élen jártak a magyar orvosi nyelv iránti felelősség felébredésében és magyar műszókészletének a bővítésében. De vajon fontos-e, s ha igen, miért fontos az orvostudomány magyar nyelvűsége kérdésének az ébrentartása a XXI. században?

Glatz Ferenc, az Akadémia elnökeként, így fogalmazott:

„...minden tudományos tevékenységnek létezik nemzeti funkciója: az anyanyelvi tudományosság modernizációja és fenntartása. A csak az anyanyelvet beszélő lakosság értelmi színvonalának emelése. Amennyiben nem lesz a XXI. században színvonalas műszaki és természettudományos anyanyelvi publikációs rendszerünk, ha nem lesz e diszciplínának magas színvonalú anyanyelvi fogalmi rend-

szere, kifejezési eszköztára, akkor nem lesz világszínvonalon álló tanárképzés, közép- és felsőfokú oktatás, tankönyvirodalom. Így a magyar anyanyelvűnek született gyermekek eleve hátrányba kerülnek a nagy anyanyelvi kultúrák gyermekeivel szemben.”

Az orvostudomány *közvetlenül* emberközpontú tudomány (szemben például a közettannal). Ezért az orvosi nyelvhasználatnak nemcsak az orvosok egymás közötti (tehát szakmai), hanem avatatlan betegekkel való nyelvi érintkezését is ki kell elégítenie. Fölmerül a kérdés: mindig pontosan értik-e az orvosok a nem szakmabeli betegeiket, s a betegek az orvost?

Egy bölcsészdoktori értekezés szerzője néhány évtizeddel ezelőtt száz budapesti gyakorló orvos válaszai alapján megállapította, hogy a megkérdezettek többsége azt mondta, voltak és vannak bizonyos anyanyelvi megértési gondjai a betegekkel való beszélgetés során. S úgyszintén a többség úgy vélte, hogy szükséges lett volna foglalkozni az orvosképzésben az orvosi nyelvhasználat időszertű kérdéseivel.

Hadd idézzem ide vonatkozólag is Magyar Imre véleményét: „az orvos műveltségének feltétlenül fontos kelléke az anyanyelv alapos ismerete”. Az orvos-beteg párbeszéd a XXI. században több rétegű, mint korábban volt. Nem csak azért, mert a beteg tájékozódik a világhálón, s „felkészülten” megy orvosához. És azért sem, mert terjed ugyan az angoltudás Magyarországon is, de az orvosi szaknyelv szavait nem ismerik a szakmán kívül, különösen nem a rövidítéseket s a betűszókat. Az orvosi szaknyelv kérdése önmagában is összetett és bonyolult tárgykör, amelyre érdemes volna több figyelmet fordítani, a természettudós néhai Szily Kálmán szellemében, aki a különböző tudományok szaknyelvi szókészletének bővítését a szakemberekre bízta, szükséges esetekben azonban a nyelvész együttműködését is kívánatosnak tartva.

A budapesti orvosegyetemen már választható tantárgy a magyar orvosi nyelv, megjelent *A magyar orvosi nyelv tankönyve* is 2009-ben, s megjelenik a *Magyar Orvosi Nyelv* is immár húsz éve. Mindez Bősze Péter ügyszeretetének, áldozatvállalásának, példamutatásának és fáradságot nem ismerő szervezőmunkájának köszönhető. Őt illeti mindenekelőtt köszönetünk! Az orvostudomány magyar nyelvűsége kérdésének az ébrentartásához szükséges alap tehát adva van. A kérdés csupán az, hogyan viszonyul ehhez, mit tart követendőnek a magyar orvostársadalom.

Az évfordulóra gondolva nem kívánhatok mást: folytatódjék a sor, az évtizedek sora, s legyen a mostaninak folytatása mind fizikai valóságában, mind szellemiségében! Tartsa továbbra is szem előtt mind a tudományos igényességet, mind pedig a tudományos ismeretterjesztés követelményét! S legyen színtere vélemények, javaslatok, ötletek közlésének továbbra is, s legyen színvonalas színtere a mindenkori jelen kihívásaira való válaszadásnak!

MAKRA JÚLIA

Az évszázadok során sokan kongatták már a vészharangot a magyar nyelv helyzete és állapota miatt. Tudósok és szépírók láttak koronként munkához, hogy anyanyelvünket az idegen hatásoktól megtisztítsák. Közéleti nagyjaink szálltak síkra

védelméért, és ha kellett, használatának szabadságáért. Nem tudjuk, hol tartanánk ma, ha nem teszik. Sokan kételkednek is munkájuk, elkötelezettségük szükségességében, hasznában. Némelyek szerint a magyar nyelv köszöni, jól van, az idegen behatásokkal úgyszólván megbirkózik, amúgy meg használóinak igényei szerint alakul, miért kellene hát védelmezni? Lehet, hogy így van – de lehet, hogy nincs. És ha nincs: ki meri magára vállalni a mulasztást? Azt a terhet, hogy módjában állt volna cselekedni, mégsem tette. Azt az eshetőséget, hogy gyermekeinek, unokáinak nemzedéke már nem fogja érteni Jókai gazdagon áradó történeteit vagy Tandori Dezső nyelvi leleményeit.

Való igaz, hogy a nyelv folyamatosan alakul, és változásai használóinak igényeit tükrözik. Az idegen hatásoknak azonban csak akkor fog tudni ellenállni, ha használóinak szándéka is ez. Különösen igaz ez a tudomány nyelvére, hiszen a tudományos munka már régóta határokon átívelő, nemzetközi. Művelése tehát nem folyhat kizárólag nemzeti nyelveken, de nem helyeződhet át teljes egészében valamely nemzetközivé emelt idegen nyelvre sem. Kiváltképpen az orvosi nyelv nem válhat idegenné, mert bár szaknyelv, az orvostudomány sajátos helyzete révén – hogy tudniillik minduntalan kapcsolatba kell kerülnie hozzá nem értőkkel: a betegekkel – mégsem csupán egy szűk szakmai kör nyelve. Fogalmai igen rövid időn belül átkerülnek a köznyelvbe és a köztudatba – de hogyan? Ha homályosak, idegenek és érthetetlenek, csak zavart és félreértést szülnek. Ám ennél is többet árt az, amit sugallnak. Az idegen kifejezések fitogtatása a jártasság, műveltség látszatát kelti. Esendő az ember: hányan hajlandók ezért a látszatért sutba dobni az anyanyelvet? Ez azonban végső soron egyet jelent a hovatarozás megtagadásával, a gyökerek elvágásával, a nemzeti megmaradásért ezer éve áldozatot hozó elődök küzdelmeinek, alkotó munkájának semmibevételével. Megengedhető ez? Valóban nem kell ez ellen kinek-kinek tudása, képességei és lehetőségei szerint minden tőle telhetőt megtennie?

Sokunk válasza erre, hogy de igen. Ennek jegyében született meg és készül immár húsz esztendeje ez a folyóirat, a *Magyar Orvosi Nyelv*, amelynek írásait olvasva biztos vagyok abban, hogy a hazai orvosi szaknyelv megújításának igénye mellett izgalmas művelődéstörténeti munkáinak, korunk jelenségeit boncolgató gondolatainak, egykor az általános műveltség részét jelentő tárgyainak köszönhetően még nagyobb érdeklődésre tarthatna számot, ha sikerülne nagyobb ismertségre szert tennie, akár a világháló mindent magába olvasztó egyvelegéből jobban előtűnnie.

De ha nem sikerül is: a munkát folytatni kell, még ha megjósolhatatlan is, hogy lesz-e eredménye. Feladni nem szabad, ellenzőkkel, kételkedőkkel, közömbösekkel körülvéve sem. Csekély elismertséggel és olykor megcsappanó reménnyel sem. Kívánom, hogy minél többen érezzenek ehhez magukban kellő bátorságot és elhivatottságot, és köszönetet mondok Bősze Péternek, aki e munkát elkezdte, és vele együtt mindazoknak, akik immár két évtizede mutatnak rá anyanyelvünk élő és éltető erejére – de arra is, hogy hová leszünk, ha nem tartunk ki mellette.

MATEKOVITS GYÖRGY

További derűs, szép éveket!

Mens alitur artem discendo.

Az ismeretek szerzésével gyarapszik az elme.

Nincs magyar orvostudomány magyar orvosi szaknyelv nélkül. Nincs semmi, ami nagyobb szaktudást, körültekintést, tapasztalatot és felelősséget igényelne, mint a szakkifejezések meghatározása, jelentésük pontosítása, avagy új szakkifejezések alkotása. A következőes alkalmazásban és terjesztésben nagy szerepe van a szakfolyóiratnak.

Mi, magyarok szakmai összejöveteleken, baráti beszélgetések során és az egyetemen minden esetben egy kissé más-más orvosi nyelvet beszélünk. Van, amikor nagyon odafigyelünk minden szóra, vesszőre, máskor megszokásból használunk egy-egy idegen szakkifejezést, amit a szabadon elhangzott mondatok éppen megkíván, annak ellenére, hogy orvosi szaknyelvünk mindannyiunk közös ügye, még a külföldön tanult orvostársnak is lelkiismereti kötelessége tisztelni, óvni és művelni a legtisztább magyar orvosi nyelvet.

Nem illik DE szóval kezdeni egy mondatot, csupán annyit jegyez meg, hogy Csonka Magyarországon könnyű kifogástalan magyar orvosi nyelven írni, olvasni, beszélni. Erdélyben, pontosabban Marosvásárhelyen oktatják „még” magyarul az orvos- és gyógyszerésztudományt.

Az 1948-as tanügyi reformot követően a marosvásárhelyi orvosi kart különválasztották a Bolyai Tudományegyetemtől. Létrehozták a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Felsőoktatási Intézetet, amelynek első vezetője egy ízig-vérig kiváló magyar professzor, dr. Csögör Lajos lett. 1962-ben a román állam bevezette a kétnyelvű oktatást. A gyógyítás oktatásának e templomában az idők során a legkiválóbb magyar professzorok váltották egymást.

Egy példaértékű tanáreberről szólva, szeretném bemutatni a most 90-es éveit taposó orátpatológust, a fogszóvettan Európa-hírű professzorát, dr. Bocskay Istvánt, aki 2011-ben kapta a Budapesti Semmelweis Orvostudományi Egyetem Honoris Causa címét. Előadásainak, anyanyelvünkön tartott értekezéseinek egyik kiemelkedő értéke/érdeme volt és maradt a magyar orvosi nyelv következetes művelése. Ha bármelyik orvosi szakszónak volt magyar megfelelője, megszállott módon kizárólag azt használta. A *differentiál diagnózis* nála egyértelműen *elkülönítő kórisme*. Oktatói pályafutása során folyamatosan figyelte tanítványainak életútját. Számára valós lelki tusát jelentett, hogy a magyar nyelven tanuló egyetemisták diplomaszerezés után szak- és főorvosi vizsgáikat román nyelven kénytelenek letenni. Ennek az államhatalmi-nemzeti csapdának a kivédésére egy szakemberekből álló csapatot hozott létre, és kiadta a fog- és szájbetegségek irodalmának egyetlen magyar-román-angol fogorvosi szakszótárát (Sapientia Kiadó, Kolozsvár 2003). Tudóshoz méltó tartás, szakmai választékosság és egy kitűnő vezető sziporkázó szellemisége jellemezi ma is lankadatlan észjárását. Ő volt az EGYETEM

megtettesítője, „aki átviszi a hasznos múltat a jövőbe”. Azon kevesek közé tartozik, akiket az Örök Szellem elhivatott egy feladatra. A gyógyítás és az oktatás összevont művelése különleges életet kíván. Pályája, példája és életműve hamisíthatatlan transzilvánikum.

Zárógondolatként, ne vegyék tolakodásnak, hogy hozzátok fordulok, tisztelt fiatal oktatók. Tekintve, hogy ti vagytok az utolsó, még bevethető egység, akik ma is magyar nyelven tanítjátok, a beteg ágya mellett alkalmazzátok az orvoslás szakágait vagy a gyógyszerészet rejtelmét. Maradjatok gerincesek! Az eddigi, igazi parancsnokok mindegyike átesett már egy-egy gerinclövésen. Minden roncsolás ellenére, bizonyos alapállásokat – így a magyar orvosi nyelv szenvedélyesen helyes használatát – nem érintett sebfertőzés.

Keressétek és figyelmesen olvassátok az idén 20 éves *Magyar Orvosi Nyelv* című szaklapot (www.orvosinyelv.hu). A szakcikkek kivétel nélkül élvezetesek és tanulságosak. De az igazi csemegék a Szócsiszolás, Kérdezz – felelek, Morzsák és a Szerkesztőség levelesládája rovatok. Ezek azok a pillanatok, amikor rájövünk, hogy az idegen szó dédelgetése nem szókincsbeli gazdagodást, hanem éppen ellenkezőleg, szegényedést jelent. Őszinte szívvel adunk igazat halhatatlan nyelvőrünknek, Szabó T. Attilának, amikor megjegyzi: „Egy sereg magyar szót hagyunk figyelmen kívül, mikor idegen szót használunk.”

NYÁRY SZABÓ LÁSZLÓ

A MONy Bősze Péter tanár úr termékeny teremtménye. Nevében a végzet! A szaporodás, a túlélés! Titus Maccius Plautus római színműíró a *Persa* című színművében (*Persa* IV, 4, 73) jegyezte: „Nomen atque omen”. Utóbb szállóigévé vált Plautustól, a klasszikus latin kómóidia-írótól a mondás: „Nömen est Őmen”. A MONy pedig mint a termékenység szerve hatni fog évszázadon át, termékenyítőleg, magyarul... A magyar orvosi nyelv egyetemeken önálló tanszéket érdemel! Az alapítónak az emberi élet legfőbb határát és hozzá a lehető legjobb egészséget kívánom!

PALKOVITS MIKLÓS

Húszéves a *Magyar Orvosi Nyelv*, lehet köszönteni, ugyanakkor lehet köszönni is mindazoknak, akik magas színvonalon, tevékenyen működtek közre a folyóirat sikereiben és fennmaradásában. „*Lapok jönnek, lapok mennek*” – írta Grétsy László a lap első száma megjelenésekor köszöntőjében, és „*féltő szeretettel*” kívánt sok-sok évet. Nos, lehet, hogy 20 év nem sok, de kérem, ez csak az első 20 év. Az elmúlt 20 év alatt számos folyóirat vált jött-mentté (sok esetben szerencsénkre), viszont a *Magyar Orvosi Nyelv* maradt. Nem tudom, de gondolom, hogy ez nem csupán valamiféle krózi anyagi támogatásnak köszönhető, inkább sokan voltak és vannak, akik érzik és tudják, hogy kell, szükség van erre a lapra. A lap színvonalas,

érdekes és jó. (Azt is akartam írni, hogy természetesen nagyon fontos, de ez a fogalom értéktelen közhellyé süllyedt a sajtó mai világában.)

Bősze Péter, az alapító-főszerkesztő írta a lap elindításakor: „*nyitott mindenre, mely a magyar orvosi nyelv érdekében történik*”. Igen, a folyóirat közel áll mindenkire, akit a magyar orvosi nyelv érdekel. Bárki kérdezhet, bárki írhat hozzá, közölhet a magyar orvosi nyelv múltjáról, jelenéről egyaránt. Ez egy élő, közvetlen újság, figyelemkeltő és színvonalas. Nem okosító, hanem finoman figyelmeztető. Sajnos, orvosi nyelvünkben bőven van mire figyelmeztetni. Gondoljunk csak arra, hogy az orvosok egymás közötti beszélgetéseinek alkalmával vagy egy-egy tudományos előadás utáni hozzászólásokra, kérdésekre való válaszok során hányszor hangzik el hogy „*tulajdonképpen azt akartam mondani...*”. Miért nem mondta úgy, hogy elsőre megértés? Talán nem is tudja magát egyértelműen kifejezni, vagy fél attól, hogy fejből nem is tud szépen, tisztán beszélni?

Szeretem kézbe venni a lap legújabb példányait, de sokszor a régiakat is. Egy-egy tanulmány, de akár egy-egy mondat vagy helyesen írandó szó után elgondolkodom, miért nem tudtam ezt eddig? Egy-egy írás vagy gondolat, akár egy egyszerű javaslat, észrevétel óhatatlanul megmarad, és utána sokszor visszacseng. Gondolom, nem csak én vagyok így. Nagyon nagy értéke ez a lapnak.

A *Magyar Orvosi Nyelv* feladatának tekinti a magyar orvosi nyelv történetének ismertetését. Közli, bemutatja – 500 évre visszamenőleg – azok életét, munkásságát, akik kutatták, gondolták, fejlesztették a magyar orvosi nyelvet. Sokukat közülük csak most, innen ismerhettünk meg.

Lehet, hogy magától, „menet közben” alakult ki a folyóirat tárgyköre, de ha bárki olvassa az utóbbi évek példányait, vagy csupán áttekinti tartalomjegyzéküket, látnia kell, hogy ez a lap „nagyon egyensúlyban” van. A Megemlékezésekben, a Tanulmányokban, a Könyvismertetésekben található rangos tudományos írások mellett a pontos hangvételű Hírek, a közvetlen, találó Morzsák, Csiszolások, az érdekes Kérdezz – felelek, valamint a Szerkesztőség levelesládája színesen, nagyon jól férnek meg egymás mellett.

Köszöntőül illik sok minden jót kívánni, így én is kívánok most. Talán még sokan emlékeznek Kellér Dezső sok mondaságának egyikére: „*Egy újszülött számára minden vicc új*”. Nos, a szabatos magyar orvosi nyelv nem vicc, de egy kezdő orvostanhallgatónak új. Neki a számos orvosi tárgy mellé a hozzájuk tartozó nyelvet is meg kell(ene) tanulnia. Adjuk *mindegyikük* kezébe vagy a számítógépébe a *Magyar Orvosi Nyelvet*, olvassák, kóstolgassák, szeressék meg. Ha ez nem is sikerül – hiszen „a sok bába (oktató és tárgy) közt elvész a gyermek” –, talán megmarad emlékezetükben, hogy létezik egy *Magyar Orvosi Nyelv*, amely arra hivatott, hogy segítsen nekik szakmájuk nyelvét – szóban és írásban egyaránt – pontosan, szépen használni. Remélem, hogy így lesz, de lehet, hogy ez csupán egy álom. Mégis, legyen ez az én jókívánságom a 20 éves *Magyar Orvosi Nyelv*nek, valamint a szép magyar orvosi nyelvnek.

ROSIVALL LÁSZLÓ

Biztatás Bősze Péternek az általa alapított nagysikerű és nélkülözhetetlen folyóirat 20. születésnapja alkalmából Batsányi János (1763–1845) után szabadon:

Az orvosi nyelvért élni, szenvedni, s jót tenni,
 Ügye mellett önként s bátran bajra menni,
 Barátom! oly dolgok, melyek az embernek
 Dicsőség mezején oszlopot emelnek,
 S melyekért (bár, míg élsz, sokan nem kedvelnek)
 A jók sírodban is áldanak, tisztelnek.

Thomas Mann egykor azt mondta, és a művelt európaiak nem kételkedtek benne, hogy „*ahol én vagyok, ott van Németország*”. Alapító főszerkesztő úr, kedves Barátom, én azt hiszem, hogy ahol Te vagy, ott van a magyar orvosi nyelv.

Úgy tartják, és könnyen elhiszük, hogy a polihistor emberek ideje lejárt, nincsenek, sőt nem is lehetnek, hiszen ma már egyetlen tudományterület sem férhet szőröstül-bőröstül a fejünkbe, fejébe valakinek, nemhogy számtalan más. De hát akkor ki Bősze Péter, a nőgyógyász, a nyelvész, a művész, a sportoló? A nőgyógyászati onkológia megalapítója, a magyar orvosi nyelv szószólója/harcosa, folyóiratának megalapítója, kiadója és terjesztője hazánkban, s azon túl a nagyvilágban, a természet ihletett fényképésze és költője? A magyarsáért, szakmájáért, az emberiségért elkötelezett ember, aki megtalálta az egyensúlyt a közjó és a saját élete, öröme szolgálatára.

Vallom, hiszem, hogy a magyar szaknyelvek nélkül nincsen magyar tudomány! Kérdés persze, hogy lehet-e, kell-e lennie magyar tudománynak globalizált világunkban? Kell-e újabb nyelvújítás, amikor már az elsők olyan sikeresen átestünk, hogy az azt követő mintegy 200 évben irodalmunk és tudományunk kivirágzott, és ez méltón szolgálja a következő nemzedékek fejlődését, ahogyan napjainkban is büszkén tapasztaljuk.

Minden nemzet életében eljön, eljött a nyelvújítási mozgalom ideje, amikor a gazdasági, közéleti, tudományos és művelődési fejlődés következtében és annak idejétől függően a régi szavak, kifejezések, formák már nem voltak elegendők arra, hogy kellő világossággal és pontossággal kifejezhessék magukat. Hazánkban a szakemberek szerint ez mintegy 100 évig tartott, Bessenyei György fellépésétől (az 1770-es évektől) a *Magyar Nyelvőr* megjelenéséig (1872).

Úgy tanítják, hogy a nyelvújítás összetett és bonyolult folyamat, mint ahogy az az évszázados ügyek rendezésekor, tisztába tételekorrá lenni szokott. Az egyes országokban a történelem során a körülményektől, a nemzeti és művelődési hagyományoktól, gyökerektől függően különböztek a hangsúlyok: hol a jövevényszavaktól való megtisztulás, hol pedig a tudományos-művelődési eredmények egységes, nemzeti nyelven, idegen szavaktól mentesen történő kifejezése volt a legfőbb cél.

Ha ez utóbbi célt vesszük górcső alá, akkor könnyen beláthatjuk, hogy nem lehet a nyelvújításról mint behatárolt időszakról beszélnünk, hiszen a tudomány fejlődése ma gyorsabb, mint az valaha elképzelhető volt; a fejlődés folyamatosan, hatványozottan gyorsul. Vitathatatlan az is, hogy életünk

egyre nagyobb részét határozza meg, tölti ki a tudományos-ság, amelynek részterületeit képviselő, nemzetközi együttműködésben, versenyben dolgozó tagjai – a korábbiakhoz hasonlóan, de annál sokkal szélesebb körben és mélységben – sajátos tolvajnyelvet, -nyelveket használnak. Ezeknek a kialakulása természetes és elkerülhetetlen; több célt is szolgál. A legfontosabb, hogy a használók biztosan ugyanazt értsék az egyes fogalmakon, mert a tudományos munka alapfeltétele a kapcsolatokban a félreértések elkerülése; fontos az is, hogy az egyértelműség mellett a tolvajnyelv nemzetközi, azaz könnyen elsajátítható, hozzáférhető legyen. A latin, a francia után ma a tudományos tolvajnyelvek alapja az angol, ami nem jelenti azt, hogy az új fogalmakat az angol anyanyelvűek azonnal megértik, de számukra könnyebb, mert a szót értik és csak a mögöttes fogalmakat kell megtanulniuk a tudományos ismeretterjesztés egyre szélesedő mozgalmának segítségével.

Ha az új fogalmak valamennyi tudományterületen folyamatosan és gyorsulva születnek a nemzetközi kutató közösségekben és használatában, akkor ezeket a fogalmakat folyamatosan át kell hogy vegyék a nemzetek nyelvei, vagy az eredeti formában, vagy a saját nyelvükhöz igazítva. Ez azt is jelenti, hogy a nyelvújításnak a XXI. században is állandóan történnie kell, folyamatosnak kell lennie, ha el akarjuk kerülni, hogy a nemzetközi, egyetemes kutatási eredmények jótékony folyamatában egy nagyon káros jelenség szülessék: a nemzeti nyelvek eltávolodása, elszakadása a valóságos szükséglettől. E jelenség legveszélyesebb következménye a két legfontosabb alappilléruünk, nemzeti kutatásunk és oktatásunk gyengülése lenne. Már a nyelvújítási mozgalom kezdetén megfogalmazta Bessenyei György a *Magyarság* című röpiratában (1772) a kiemelt célt: „*Minden nemzet a maga nyelvén lett tudós, de idegenen sohasem*”.

A *Magyar Orvosi Nyelv* című folyóirat megalapításának 20. évfordulóján éppen ezért köszönetet kell mondanunk Bősze professzor úrnak, korunk ösztudósának, aki nemcsak felismerte az orvosi szaknyelv magyarosításának szükségességét és fontosságát, de a megoldás hatékony módszerét is kidolgozta. Nemcsak kidolgozta, hanem egy életen át eredményesen harcolt is annak sikeréért; mindent megtett az orvosi szaknyelv magyarításáért az oktatásban, a kutatásban és a mindennapokban. Ezzel olyan folyamatot alapozott meg, amely példaként szolgálhat a tudományok számára itthon és a nagyvilágban. Nyelvében él a nemzet, és e nyelv ápolása, fejlesztése nemcsak kötelességünk, de egyben örömforrásunk is, ahogyan ezt Kalmár György *Prodromus* című versesknyvében (1770) megfogalmazta:

„*Ím a kegyes természet adá neked az anyanyelvet!
 Ím, amiképp kiszopád, mostan is szádban az ízi.
 Kellemetesen itatja magát, ízint nyeled azt le.
 Mennél többet iszodá, annál kívánhatod inkább.*”

Miközben hálásan köszönöm Bősze professzor úrnak nyelvújító honfiúi és sikeres harcát, szeretném arra kérni az orvos egészségügyi társadalmat, valamint a többi tudományterület dolgozóit is, hogy a szakmai nyelv használatának erősítését, magyarosítását vegyék komolyan, érezzék át annak a jelentőségét, hiszen ezzel az elkötelezettségükkel a nemzet megmaradását és fejlődését is szolgálják.

Teleki József és Péntek János 200 éves Képzelt Köszöntője a Magyar Orvosi Nyelv 20. évfordulójára

Összeállította: SZABÓ T. ATTILA

Már gyakorlatilag lezáródott a *Magyar Orvosi Nyelv* 20. évfordulóját köszöntő ünnepi szám szerkesztése, amikor felbukkant egy témába vágó 200. évforduló: Teleki József két ifjúkori pályamunkájának 1821-es megjelenése az 1817 és 1841 között, 25 éven át megjelent, tehát lényegében legelső életképes magyar tudományos folyóiratban, a *Tudományos Gyűjteményben* a következő címek alatt:

A magyar nyelv tökéletesítése új szavak és szólásmódok által és Egy tökéletes magyar szótár elrendeltetése, készítése módja.

Mivel a *Magyar Orvosi Nyelv* 20. évfolyama ezeknek a kétszáz éves – jóformán ismeretlen – írásoknak a szellemében fogant, a két kerek évforduló egybeesése okán összeállítottuk évszázadokon, sőt immár évezredekön átívelően jelképes köszöntőként az alábbi szemelvényeket Péntek Jánosnak *A nyelvújítás elfeledett tudós nyelvésze, gróf Teleki József* című tanulmányából (1).

„A történelemben nem túlságosan gyakoriak az olyan pillanatok, még kevésbé az olyan korszakok, amikor egymásra talál a nyelv és a nyelvközösség, amikor a nyelv spontán változása és tudatos alakítása egybeesik a nyelvközösség politikai törekvéseivel. A 16. században (és még a következőkben is) a magyar nyelvközösség állami keretnek szétválasztását és felekezeti megosztását egyedül az anyanyelvűsödés, a nyelv egységesítése, tudatos egységesítése ellensúlyozta. A 18. század második felétől kezdődő időszakban, a felvilágosodás korával és a reformkorral kezdődik el a politikai és a nyelvi törekvések összekapcsolódása. Fontos szerepe volt ebben a korszaknak és még fontosabb – mint lenni szokott – egyes személyiségeknek. A korszak mindíg adott, a helyzetet és a feladatokat felismerő és felvállaló személyiségek viszont mindig kivételesek. Kétségtelenül ilyen kivételes személyiség volt mintegy fél századon át gróf Teleki József, akinek két fiatalkori, 27-28 éves korában írt pályaművét adja közre ez a könyv: *A magyar nyelv tökéletesítése új szavak és szólásmódok által és Egy tökéletes magyar szótár elrendeltetése, készítése módja.*

A két munka közül az első kellő alapossággal és egyedülálló elméleti szinten értékeli, és bizonyos értelemben lezárja a nyelvújítás körüli vitákat, a másik pedig azt írja le, milyennek kell lennie a további nyelvújítás legfőbb eszközének, a magyar nyelv szótárának. És ehhez kapcsolódik Teleki életpályájának az a fő, »cselekvő« vonulata is, amelynek az elmélet és a program gyakorlati megvalósításában szintén kulcsszerepe volt: ez a Tudós Társaság és a Tudományos Akadémia, amelynek előkészítését »családi örökségként« édesapjától vette át, majd elnökként a működését is irányította élete végéig.

Mindezek ismeretében szinte hihetetlen és megfjejtethetlen a tudomány- és intézménytörténet amnéziájának az a foka, amellyel

mindezeket a területeken az ő meghatározó szerepét elhallgatja.¹ Annak ellenére, hogy ez a két munka a *Tudományos Gyűjteményben* 1821-ben nyomtatásban is megjelent.”

A kötet kiadásával kapcsolatban ezt olvashatjuk:

„Ennek a hasonló kiadásnak tehát azt a szerepet szánja a kiadó, hogy elsődleges hiteles forrásként ráirányítsa a figyelmet Teleki József kivételes szerepére a magyar nyelv »tökéletesítésének« és fel-emelésének 19. század eleji folyamatában. És arra is, hogy a Magyar Tudós Társaság (majd a Magyar Tudományos Akadémia) nem a semmiből született 1925. november 3-án, Széchenyi felajánlásával. Jóval korábbi volt a felismerése, majd egyre inkább a sürgetése annak, hogy szükség van egy akadémiai társaságra, sőt éppen a Telekiek révén a Társaság programjának kidolgozására is sor került, amelyben – a külföldi mintákat is követve – a magyar nyelv tökéletesítése és a tudományok anyanyelvű művelése kerül a középpontba. Az nem kétséges, hogy csak tőlük eredhet a *Magyar Tudós Társaság rendszabályainak* jól ismert 1. és 2. cikkelye: »1. A magyar tudós társaság a tudományok és szép művészetek minden nemeiben a nemzeti nyelv kimíveltetésén igyekszik egyedül. 2. A hazai nyelvet egész gonddal csinosabbá és gazdagabbá fogja tenni.«”

Teleki József a *Marczibányi Intézet* által 1817. november 23-án az 1815., 1816. és 1817. évre visszamenőleg meghirdetett pályakérdései közül választott ki kettőt.

- Az 1816. esztendőre volt meghirdetve ez: *„Minő tudományos rendszabások szerént kellene és lehetne új szavakkal és szólásmódokkal a magyar nyelvet bővíteni a különböző tudományokra és mesterségekre nézve? Elkerülhetetlenül megkívántatnék a megfjejtésben, hogy a magyar nyelv belső történetei, grammatikai alkotmánya, az európai tudós nyelveknek példái és az a tekintet, hogy a magyar nyelv napkeleti nyelv, folyvást szem előtt tartassék.”*
- Az 1817. esztendőre: *„Melyik volna azon legalkalmasb mód, mely szerént egy tökéletes magyar szókönyvet (lexicont) lehetne készíteni? Ki kellene-e ennek a nyelv régiségeire, a tartománybéli szavakra s a szólásmódokra vagy a magyar nyelvnek különféle dialectusaira is terjedni? Melyik legrövidebb úton lehetne a legalkalmasb módot végrehajítani?”*

A benyújtott jelíges pályaművekről a bíráló bizottság 1819. szeptember 13-án jelentette be a döntését: a jutalomra méltónak ítélt értekezések szerzője Teleki József volt.

Telekinek – mint írta Péntek János – *A magyar nyelvnek tökéletesítése új szavak és új szólásmódok által* című pályamunkája a pályázati kiírás kérdéseitől csak abban tér el, hogy tárgyát nem szűkíti le a tudományok és mesterségek nyelvére, hanem kiterjeszti a nyelv egészére.

1 Azt lehetne mondani, hogy teljesen kiesett a nemzet emlékezetéből, ha nem volna mégis egyetlen intézmény, az MTA Könyvtár és Információs Központ, amely méltó módon élteti alapítója kultuszát. Lásd: *„Anyanyelvünk pallérozása” – Teleki József, az ismeretlen nyelvújító.* A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei 2020;42:117, új sorozat. MTA Könyvtár és Informatikai Központ, Budapest. Felelős kiadó Monok István, az MTA KIK főigazgatója. A könyv szerkesztője Szabó Ádám. (Ez a Tudományos Gyűjtemény 1821-es Teleki-tanulmányainak hasonló kiadása.)

További emlékezés: Hamza Gábor 2018: https://mta.hu/data/dokumentumok/ix_osztaly/Jubileumi%20megemlekezesek/Teleki%20Jozsef_1790_1855_MTA_elso_elnok_1.pdf.

Tudományos Gyűjtemény digitalizálva itt: <https://adplus.arcanum.hu/hu/collection/TudomanyosGyujtemeny>.

„Csak abban távozom el azoktól, hogy a nyelv kimiveltetéséről megállapított szabásaimat nem szorítottam a tudomány és mesterségbeli szavakra, szólásmódokra, hanem az egész nyelvre és annak minden tekintetű kimiveltetésére kiterjeszkedtem.”

Megalkotta benne a nyelvújítás elméletét, összefoglalta a nyelvújítás eredményeit, és az újítók mellett foglalt állást, a szélsőségek között, Kazinczy szellemében, de tőle függetlenül:

„A nyelv gazdagsága, bősége nem lehet mértéktelen, és nincs is olyan nyelv, amely minden tekintetben egyaránt gazdag, a magyar nyelv bővítésében sem lehet és nem is kell arra törekedni, hogy minden meglegyen benne, ami más európai nyelvekben megvan. A folyamatos tökéletesítésre mégis szükség van, mivel minden esmeretlen tárgynak, képzetnek, érzeménynek és gondolatnak kénytelenek vagyunk, akár hogy is új szavakat keresni, ha azok nyelvünkben nem találhatnának. Ez a gazdagítás nem csökkentheti ugyan a nyelv érthetőségét, de ideig-óráig az érthetlenséget is vállalni kell az új szavakkal, mert így a kicsiny kár nagy haszonnal jár.”

Az újítások, az újítók, Kazinczyék mellett foglalt állást munkája utolsó mondataiban:

„Valamint minden dologban, úgy a nyelvmivelésben is, a nagy félénkség veszedelmesebb a vakmerőségnél. Ez ha minden nyomton botlásra, sőt elesésre vezérel is, de a célhoz közelébb viszen, míg amaz minden lépésünket ólom nehézségével akadályoztatja. A szerfelett félénk ember soha semmire sem mehet; sok szépet, sok nagyot köszönhetünk a vakmerőknek, kivált azoknak, akik vakmerőségekben szerencsések voltak. [...]

Ha tehát a keskeny középutat eltalálni nem tudjuk, sokkal tanácsosabb merészségünkben néha megbotlanunk, mint a botlást félénken elkerülni akarván helyt állanunk.”

Zárszó és köszönetek

A fenti „képzelt köszöntővel” az MTA két évszázaddal ez-előtti elnökének, gróf Teleki Józsefnek szellemiségére emlékezünk, arra is gondolva, hogy ez a szellemisége 200 évvel később ismét visszaköszön a *Magyar Orvosi Nyelvben*.

Köszönet illeti Péntek Jánost, a tanulmány szerzőjét, Szabó Ádámot és Monok Istvánt, a b centenáriumi kötet szerkesztőjét és felelős kiadóját, hogy hozzájárultak ennek a kétszáz éves képzelt köszöntőnek a közléséhez a *Magyar Orvosi Nyelv* 20. születésnapja alkalmából.

IRODALOM

1. Molnár Andrea (szerk.) *Teleki József. Tanulmányok az Akadémiai Könyvtár alapítójáról és a Magyar Tudományos Akadémia első elnökéről* Az MTA Könyvtárának Közleményei, új sorozat 2019;40(115):1–228.
2. Péntek János *A nyelvújítás elfeledett tudós nyelvésze, gróf Teleki József* (Bevezető) In: Szabó Ádám (szerk.) *„Anyanyelvünk pallérozása”. Teleki József, az ismeretlen nyelvújító* 2020:7–30.
3. Sallai Ágnes, Szabó Ádám *Sincero promovendi Boni Publici studio. A közjó előmozdításának vágyától indítatva. Teleki József és az Akadémiai Könyvtár* Az MTA KIK kiállítása, 2019. nov. 5. – 2020. febr. 29. MTA KIK, Budapest 2019:1–38.
4. Szabó Ádám (szerk.) *„Anyai nyelvünk pallérozása”. Teleki József, az ismeretlen nyelvújító* MTA Könyvtárának Közleményei, új sorozat 2020;42(117):1–461.

HIBAJAVÍTÁS

A folyóirat 2019. évi 2. számának 93. oldalán – a Szócsiszolás rovatban – hibásan írtuk Palkovits Miklós hozzászólásának alábbi mondatát:

„A gondolatok választ váltanak ki és ideig-óráig távolodnak is.”

Nem távolodnak, hanem tárolódnak.

Helyesen: A gondolatok választ váltanak ki és ideig-óráig tárolódnak is.